

Näin kulkee monen ajatus: Vuoden 1969 alkoholipoliittisista muutoksista suurin oli keskioluen vapauttaminen. 70-luvulla alkoholin kulutus ja alkoholihaitat ovat lisääntyneet. Keskioluelle on siis tehtävä jotakin.

Tämä kirjoitus pyrkii kuvaamaan 70-luvun olutpolitiikkaa, arvioimaan oluen osuutta alkoholin kulutuksessa tapahtuneisiin muutoksiin ja erittelemään tarjolla olevia toimenpidevaihtoehtoja.

KESKIOLUEN VAPAUTTAMINEN

Keskioluen vapauttaminen vuoden 1969 alusta oli pitkän kehityksen huipentuma. Mietojen linjan ensi askelia otettiin jo vuonna 1949, kun miedot viinit ja olut vapautettiin myymälätodistuksesta. Samoihin aikoihin mietoja juomia alettiin suosia hintapoliittisesti (Bruun 1972, 262). 50-luvulla monipuolistettiin olutvalikoimaa: A-oluen jatkuva tuotanto aloitettiin vuonna 1953 ja portteri tuli markkinoille vuonna 1957 (Österberg 1974 a, 34).

Koko 50-luvun oluen myynti oli sidottu myyntialuejakoon, joka oli sodanaikaisen kansanhuollon piiriäon peruja. Säännöstelytaloudesta pyrittiin irti jo ideologisista syistä. Yksipanimojärjestelmästä luovuttiin vuonna 1962 ja A-oluen myyntialuejako purettiin lopullisesti vuonna 1964. Vuonna 1967 luovuttiin jäljellä olevista keskioluen (III-oluen) myyntialuerajoituksista (Österberg 1974 a, 55—59).

Myös olutravintoloita alettiin suosia. Vuosina 1962—1965 pantiin toimeen olutravintolakokeilu, joka ulotettiin myös maaseudulle. Olutravintoloiden määrä kymmenkertaistui vuodesta 1960 vuoteen 1968, jolloin niitä oli 143.

Keskioluen vapauttamista edelsivät myös tiedotuskampanjat. Kun panimoiden alueelliset monopolit purettiin vuonna 1962, mainonnasta tuli tärkeä kilpailukeino (Österberg 1974 b, 225). Torjuakseen Efta-oluen tuonnin uhkaa Suomen panimoteollisuus käynnisti huhtikuussa 1964 yhteisen PR- ja mainoskampanjan. Tavoitteeksi asetettiin paitsi ulkomaisen kilpailun nujertaminen myös oluen seurapiirikelpoisuuden lisääminen ja ”yleisön huomion kiinnittäminen maassa vallitsevaan nurinkuriseen olutpolitiikkaan” (Sauramo 1968, 21). Alkoholimainontatoimikunnan keräämien tietojen mukaan olutilmoittelun volyyymi kasvoi lähes nelinkertaiseksi vuodesta 1963 vuoteen 1967 (Kaspio 1975).

Oluen kulutus oli kääntynyt kasvuun jo 50-luvun lopulla ja kasvu kiihtyi 60-luvun kuluessa. Vuonna 1968, siis ennen vapaata keskiolutta, olutalkoholin kulutuksen kasvu oli jo 29 %.

Myös väestön mielipiteissä tapahtui syvä murros 60-luvun keskivaiheilla. Vuonna 1964 keskioluen vapauttamista tuki 32 % kysymykseen kantaa ottaneista vastaajista. Neljä vuotta myöhemmin vastaava prosenttiluku oli jo 71 (Mäkelä 1974).

70-LUVUN OLUTPOLITIikka

Keskioluen vapauttaminen oli siis toden totta pitkän kehityksen yksi vaihe. ”Muutokset lähinnä jatkavat ja nopeuttavat sitä kehitystä, joka on alkoholikaupan alalla vallinnut viime vuosina” (Kuusi 1968, 130).

Keskiolutlain säätämisen aikoihin sitä ei pidetty pelkästään pitkän trendin huipentumana vaan myös välietappina matkalla kohti vapaita alkoholioloja. Uudistamiskeskustelussa

pohdittiin vakavasti myös A-oluen ja viinien vapauttamista. Vielä vuonna 1971 julkaistussa SITRA:n tutkimuksessa ennakoidaan A-oluen vapautuvan samalla vuosikymmenellä (SITRA 1971, 139). Suuren yleisön keskuudessa vapaan keskioluen kannatus oli huipussaan vuonna 1969 (82 % kantaa ottaneista vastaajista) ja samana vuonna väestön enemmistö olisi ollut valmis vapauttamaan myös A-oluen (Mäkelä 1974).

Keskiolulain säätäminen ei liioin ollut liberaalisoitumisen päätepiste, sillä vuoden 1969 jälkeen toteutettiin vielä eräitä pienehköjä lievennyksiä.

Keskioluen kaupan vapauttamisesta aiheutuvien häiriöiden ennakoitiin liittyvän ensisijaisesti anniskeluun. Niinpä anniskelulupia myönnettäessä päätettiin aluksi noudattaa rajoituksellista jakopolitiikkaa. Pääsääntöisesti lupia myönnettiin vain sellaisille ravitsemisliikkeille, joissa oli saatavana myös ruokaa. Huoltoasemille sekä lasten ja nuorten koontumispaikoille lupaa ei katsottu olevan syytä myöntää (HN 25. 7. 1968, 5 § ja liite III). Vuonna 1970 myöntämisperusteita lievennettiin. Uusien ohjeiden mukaan ”keskioluen anniskelulupa voidaan myöntää siitä riippumatta, onko ao. paikassa ruokaa saatavana vai ei”, ja ”huoltoaseman yhteydessä sijaitsevia ravitsemusliikkeitä ei yleensä aseteta muihin ravitsemusliikkeisiin nähden poikkeukselliseen asemaan” (HN 21. 1. 1970, 3 §).

Vuosi 1969 toi markkinoille IV B-oluen eli juhlaoluen. Ensimmäinen juhlaoluen (alkoholipitoisuus noin 4,5—6,0 painoprosenttia) valmistaja oli 150-vuotispäiväänsä viettävä Sinebrychoff. Kokeilun jälkeen Alko lupasi ottaa harkittavakseen muiden panimoiden juhlaoluen valmistamista koskevia anomuksia. Vuonna 1972 Mallasjuoma halusi juhlistaa 100-vuotispäiväänsä IV B-oluella. Alko ei kuitenkaan tähän suostunut, vaan vetosi edellisen kokeilun synnyttämään tiukkaan arvosteluun (Österberg 1974 a, 34, 95; Bruun 1972, 264). Myöhemmin ovat 4,5—5,0-painoprosenttisen juhlaoluen valmistusoikeuksia saaneet Lapin Kulta 100-vuotispäiväkseen vuonna 1973, 120-vuotispäiväänsä viettänyt Pyynikki vuonna 1974 ja viimeksi Ranin 110-vuotisjuhlaansa kunniaksi vuonna 1975.

Olutvalikoimaa on lisätty myös uusilla

pakkauksilla. Tölkkioolut tuli markkinoille 1. 3. 1971. Tynnyriin astioitua A-olutta on anniskeltu vuodesta 1972; keskiolutta on anniskeltu tynnyreistä jo vuodesta 1965 alkaen (Österberg 1974 a, 35—36).

Oluen mainonnassa oli 60-luvulla ”tyydyttävä tietojen antamiseen alkoholijuomien alkuperästä, valmistuksesta, merkeistä, tyypeistä ja hinnoista sekä niiden käyttötavasta ja -tarkoituksesta” (Alkoholimainontatoimikunta 1974, 67). Vuoden 1969 alussa voimaan tulleissa ohjeissa säännöstä oli lievennetty: ”mainonnassa on tyydyttävä *pääasiassa* informoivaan mainontaan eli tietojen antamiseen alkoholijuomien alkuperästä, valmistuksesta, merkeistä, tyypeistä ja hinnoista sekä niiden käyttötavasta ja -tarkoituksesta” (Alkoholimainontatoimikunta 1974, 71; kursivointi Mäkelän ja Österbergin). Panimot tarttuivat tilaisuuteensa: suggestiivisen mainonnan osuus kasvoi sekä sanoissa että kuvissa (Forsius 1971, 285).

Vapaamielisen aallon jatkuminen näkyi myös kuntatasolla. Keskiolulain mukaan keskioluen anniskelu ja vähittäismyynti edellyttävät kunnallisvaltuuston yleissuostumusta. Useimmissa kunnissa yleissuostumuksesta päätettiin hyvissä ajoin ennen vuotta 1969, mutta eräät epäröimään jääneet kunnat antoivat sen vuotta paria myöhemmin. Vuoden 1969 helmikuussa puuttui yleissuostumus anniskeluun 51 kunnasta, vuoden 1973 lopussa 21 kunnasta (HN 21. 1. 1970, liite I; Hallintoneuvoston kertomus 1973, 6).

Jo 70-luvun alkuvuosina alkoi kuitenkin näkyä merkkejä myös alkoholipoliittisen ilmapiirin kiristymisestä. Vuosina 1970 ja 1971 eduskunnan talousvaliokunta kiinnitti huomiota alkoholin mainonnan luonteen muuttumiseen. Vuonna 1972 alkoholimainonnasta annettiin uudet ohjeet, jotka jälleen edellyttivät pelkästään informatiivista otetta. Uudet ohjeet kielsivät myös taustakuvituksen käytön ja yksilöivät tarkoin ne tiedot, joita mainonnassa sai esittää (Alkoholimainontatoimikunta 1974, 73—77).

Vuonna 1974 supistettiin keskiolutpaikkojen anniskeluaikoja siten, että anniskelu saatiin aloittaa aikaisintaan kello 9 (aikaisemmin kello 5) (Hallintoneuvoston kertomus 1974, 17).

Vuoden 1972 hallintoneuvoston kertomuksen eduskuntakäsittelyssä kiinnitettiin huomiota keskioluen kaupan valvontaan. Vuosina 1973—74 Alko käynnisti tehostetun valvonnan, jonka aikana lähes kaikki keskioluen anniskelupaikat ja valtaosa keskioluen vähittäismyyntipaikoista tarkastettiin vähintään kerran (Hakala 1975). Kiristynyt valvonta näkyy myös toimenpidetilastoissa (Alkon vuosikirja 1974, 141).

Myös yksittäisissä kunnissa vilkastui liikehdintä keskiolutta vastaan. Vuosien 1974 ja 1975 (3. 11. 1975 mennessä) aikana kaikkiaan 23 kunnan kunnallisvaltuusto oli päättänyt peruuttaa keskioluen vähittäismyyntin yleisluostumuksen.

Ilmapiirin tiukentuminen näkyy myös väestön mielipiteiden mittauksissa. Vapaan keskioluen kannatus mielipiteensä ilmaisemisen keskuudessa oli vuonna 1974 pudonnut 58 %:iin ja vapaan A-oluen tukijoita oli tällöin enää 22 % kantaa ottaneista vastaajista (Mäkelä 1974).

KESKIOLUEN JAKELUVERKOSTO

Seuraavista asetelmista ilmenee keskiolutlupien määrä vuosina 1969—1974:

	keskioluen vähittäismyyntilupia	niistä maalaiskunnissa
1969	17 431	9 878
1970	16 736	9 565
1971	15 560	9 034
1972	14 476	8 155
1973	13 550	7 374
1974	12 625	6 832

Keskioluen vähittäismyyntilupia anottiin jo vuonna 1969 ennakoitua tuntuvasti enemmän (Kuusi 1970 a, 2). Ensi rynnäköiden jälkeen vähittäismyyntipisteiden määrä on laskenut ja väheneminen jatkuu yhä. Väheneminen ei kuitenkaan niinkään johdu alkoholipoliittisista syistä kuin siitä, että vähittäismyyntiverkosto yleensäkin harvenee rajusti. Keskioluen saatavuuteen kehitys ei liioin ole olennaisesti vaikuttanut, ei ainakaan sen enempää kuin maidon ja reikäleivän saatavuuteen.

	keskioluen anniskelulupia	niistä maalaiskunnissa
1969	2 716	1 195
1970	3 299	1 595
1971	3 406	1 647
1972	3 394	1 568
1973	3 319	1 524
1974	3 189	1 438

Anniskelulupien määrä nousi aina vuoteen 1971 asti. Tämä johtui luvansaantiperusteiden väljentymisestä, johon edellä viitattiin. Vuodesta 1972 anniskelulupien määrä on hitaasti vähentynyt, lähinnä siksi että myös baariverkosto on harvennut alkoholipoliittisista päätöksistä riippumatta (Hallintoneuvoston kertomus 1972, 7 ja 1973, 6).

KESKIOLUEN HINTAKEHITYS

Keskioluen vapautuessa sen vähittäismyyntihintaa nostettiin noin 15 %. Muiden alkoholijuomien hintoihin ei tuolloin puututtu.

Sekä vuonna 1970 että vuonna 1971 oluen hintaa nostettiin saman verran kuin alkoholijuomien hintoja keskimäärin. Tämän jälkeen oluen hintoja on korotettu vähemmän kuin muiden alkoholijuomien hintoja (Hallintoneuvoston kertomukset 1970—1974).

60-luvun loppupuolella A-oluen hinta oli alentunut suhteessa keskioluen hintaan. A-oluen vähittäismyyntihinta oli vuonna 1965 noin 60 % suurempi kuin keskioluen vähittäismyyntihinta; vuonna 1970 A-olut oli 24 % kalliimpaa kuin keskiolut. Keskioluen vapautuessa olutalkoholi oli siten lähes samanhintaista A-oluen ja keskioluen muodossa (Österberg 1974 a, 45—46).

70-luvun hintapoliittiset ratkaisut ovat nostaneet A-oluen hintaa suhteessa keskioluen hintaan. Vuoden 1975 alussa A-olut oli vähittäismyyntinsä noin 40 % kalliimpaa kuin keskiolut (Alkon vähittäismyyntihinnastot no 62—69). Harjoitettu hintapolitiikka on siten 70-luvulla suosinut keskiolutta kahdella tapaa: oluen hinta on alentunut suhteessa muiden alkoholijuomien hintoihin ja keskioluen hinta on alentunut suhteessa A-oluen hintaan.

ALKOHOLIN KULUTUKSEN KASVU

Kasvuprosesseja kuvataan yleisesti muutosprosentteilla. Kuvaustapa soveltuu moneen tarkoitukseen, mutta se peittää alleen kasvun absoluuttisen suuruuden ja kasvun eri osatekijöiden keskinäiset suuruussuhteet. Sen vuoksi taulukossa 1 kuvataan alkoholin kulutuksen lisäystä uuden alkoholilainsäädännön jälkeen absoluuttisesti, mittayksikkönä litra puhdasta alkoholia asukasta kohti. Kunkin juomalaadun kulutuslisäys on esitetty erikseen. Lisäksi kokonaislisäys on eritelty kahteen osaan, uuden alkoholilainsäädännön välittömiin vaikutuksiin vuonna 1969 ja 70-luvun muutoksiin. Lähtökohtana on se tosiseikka, että alkoholin kulutus maassamme on enemmän kuin kaksinkertaistunut vuodesta 1968 vuoteen 1974. Taulukosta 1 käy ilmi, miten suuri osa tästä kokonaislisäyksestä lankeaa eri ajankohtien, eri juomalaatujen ja eri jakelutapojen osalle.

Puhtaan alkoholin kulutus asukasta kohti on kasvanut 3,57 litraa. Vajaat 2/5 kokonaislisäyksestä on vuoden 1969 peruja. Kaikkiaan kulutus henkeä kohti kasvoi 1,33 litraa vuonna 1969. Vähittäismyynnissä melkein koko kasvu ja anniskelussakin sen pääosa lankei keskioluen osalle. Kaikkiaan vuoden 1969 lisäyksestä 86 % oli keskiolutta.

Keskioluen kulutuksen 240 %:n ja oluen kulutuksen 124 %:n kasvu vuonna 1969 oli ensimmäinen uuden alkoholilainsäädännön mukanaan tuomista yllätyksistä. Ruotsissa keskioluen vapauttaminen oli kasvattanut oluen kulutusta ensimmäisen vuoden aikana noin neljänneksellä (Tuominen—Bruun 1966, 238). Alkoholimenojen osuus yksityisistä ku-

lutusmenoista kohosi Suomessa vuodesta 1968 vuoteen 1969 4,9 %:sta 6,2 %:iin. Syksyllä 1968 panimot olivat valmiita tyydyttämään kasvavan kysynnän (Sauramo 1968, 24); vuonna 1969 panimot joutuivat toteuttamaan nopean ja varsin kalliiksi käyneen kapasiteetin laajentamisen (Sauramo 1971, 10).

Olutpolitiikkaa koskevan keskustelun kannalta on olennaista todeta, että kaikki olutreformin vaikutuksia vakavissaan arvioimaan pyrkineet henkilöt erehtyivät. Oluen kulutuksen kasvu vuonna 1969 ei ollut ennustettavissa, vaikka se ehkä jälkeinpäin onkin selitettävissä.

On kuitenkin muistettava, että yli 3/5 kulutuksen kokonaislisäyksestä ajoittuu 70-luvulle. Tänä aikana keskioluen kulutus on pysytellyt käytännöllisesti katsoen aloillaan. Viinien ja ennen kaikkea väkevien juomien kulutus sitä vastoin on kasvanut huikeasti.

Vuosi 1969 näytti kertaheitolla tekevän Suomesta olutmaan: oluen osuus alkoholin kokonaiskulutuksesta kasvoi yhdessä vuodessa 33 %:sta 50 %:iin. Sitä häkellyttävämpää on, että viidessä vuodessa tästä eteenpäin tuon olutmaan väkevien juomien kulutus kasvoi 1,32 litralla puhdasta alkoholia henkeä kohti. Vertailun vuoksi mainittakoon, että entisessä viina-Suomessa väkevien juomien kulutus henkeä kohti kasvoi vain 0,35 litraa vuodesta 1938 vuoteen 1968.

Väkevien juomien ja viinien kulutus on vuoden 1968 jälkeen lisääntynyt kahdella litralla henkeä kohti, kun keskioluen kokonaislisäys on ollut vain 1,24 litraa.

Väkevien juomien ja viinien kulutuksen kasvun ohessa on syytä kiinnittää huomiota A-olueen. Vuonna 1969 keskiolutryntäys suo-

Taulukko 1. Alkoholin kulutus vuosina 1968 ja 1974 ja kulutuksen muutos vuodesta 1968 vuoteen 1969 ja vuodesta 1969 vuoteen 1974 jakelutavan mukaan, litraa puhdasta alkoholia asukasta kohti

juomalaji	kulutus		vähittäismyynnin muutos		anniskelun muutos		kulutus 1974
	1968	1969/68	1974/69	1969/68	1974/69		
väkevät alkoholijuomat	1,43	0,07	1,17	0,08	0,15	2,90	
viinit ja long drink -juomat	0,51	0,00	0,45	0,01	0,10	1,07	
A-olut	0,46	— 0,03	0,06	0,06	0,21	0,76	
keskiolut	0,48	0,86	0,12	0,28	— 0,02	1,72	
yhteensä	2,88	0,90	1,80	0,43	0,44	6,45	

Lähde: Oy ALKO Ab:n vuosikirja 1974

rastaan kavensi A-oluen vähittäismyyntiä, eikä se senkään jälkeen ole merkittävästi lisääntynyt. Anniskelussa A-oluen lisääntymisen sitä vastoin on 70-luvulla ollut huomattavan suurta; lähes puolet anniskelun kokonaislisäyksestä on nimenomaan A-olutta.

Taulukossa 2 on vielä tarkemmin eritelty oluen anniskelussa tapahtuneita muutoksia. Jo vuonna 1969 keskioluen anniskelu varsinaisissa anniskeluravintoloissa putosi kolmanneksen aikaisemmasta ja hupeneminen on yhä vain jatkunut. Puhtaana alkoholina mitattuna kummankin olutlaadun anniskelu oli vielä vuonna 1968 samaa luokkaa, mutta tätä nykyä A-olut on melkein tyystin syrjäyttänyt keskioluen varsinaisista anniskeluravintoloista. Samanaikaisesti keskioluen kulutus on pysynyt aloillaan myös keskiolutbaareissa, niin että A-oluen ravintolakulutus on nykyään suurempi kuin keskioluen anniskelun kokonaisvolyymi.

Tiivistäkäämme:

Vuoden 1969 osalle lankeaa vain vajaat 2/5 uuden lainsäädännön aikana tapahtuneesta kulutuksen kasvusta. Vuonna 1969 keskioluen kulutus kasvoi hyppäyksellisesti, mutta sen jälkeen se on pysynyt käytännöllisesti katsoen aloillaan. Se ei ole lisääntynyt edes suhteessa väestön käytettävissä olevien tulojen kasvuun. Näin on siitä huolimatta, että keskiolutta on hintapoliittisesti suosittu. A-oluen anniskelukulutus on sitä vastoin kasvanut varteenotettavasti 70-luvun aikana. Kaikkein suurin kasvuerä on kuitenkin viinien ja aivan erityisesti väkevien juomien vähittäismyynnin lisäksi 70-luvulla.

OLUT VIINAMAASSA

Eduskunnassa käydystä keskustelusta ilmenee, että vuoden 1969 kokonaisuudistuksen tavoitteeksi asetettiin ennen kaikkea valtiollisen holhoamisen lieventäminen: ”Emme voi alastomien kieltojen avulla suojella yksilöä...” (Puntila 1968, 125); ”... olemme omaksumassa lisääntyvän yksilöllisen vapauden ja vastuun tien” (Kuusi 1968, 129).

Toinen tärkeä tavoite oli luontevan ja pinnoittumattoman alkoholikulttuurin edistäminen: ”... vanhoissa viinimaissa kehittynyt juomatapa valistustason kohotessa hillitsee liiallista alkoholinkäyttöä. Niissä hankitaan alkoholin käyttötottumus kyllä jo varhaisessa vaiheessa ja alkoholin kulutus saattaa olla — kuten esimerkiksi Ranskassa — lähes kymmenkertainen Suomeen verrattuna, mutta viinimaissa ovat myös käyttäytymistavat kehittyneet, ja päihtyneenä esiintymistä pidetään yleensä paheksuttavana” (Puntila 1968, 124).

Kolmas ja kaikkein nimenomaisin tavoite oli kulutuksen ohjaaminen mietoihin juomiin (hallituksen esitys 83/1967; Puntila 1968, 125).

Ensimmäinen, periaatteellinen tavoite on yhtä ajankohtainen ja ongelmallinen nyt kuin kymmenen vuotta sitten: Miten tiukkaa alkoholipolitiikan tulee olla, ilman että se kohtuuttomasti rajoittaa yksilöiden valintoja?

Kulutuksen ohjaaminen mietoihin juomiin on jo paljon konkreettisempi tavoite. Kulutustilastoista käy ilmi, että vuoden 1969 väli-vaihetta lukuun ottamatta eri juomalaatujen kulutus näyttää kasvavan keskioluesta täysin riippumatta. Ei siis ole näyttöä siitä, että keskiolut olisi ollut omiaan vähentämään väkevien juomien kulutusta. Mainittakoon myös,

Taulukko 2. Oluen anniskelu vuosina 1968 ja 1974 ja anniskelun muutos vuodesta 1968 vuoteen 1969 ja vuodesta 1969 vuoteen 1974, litraa puhdasta alkoholia asukasta kohti

	anniskelu 1968	muutos 69/68	muutos 74/69	anniskelu 1974
A-olut, anniskeluravintolat	0,18	0,06	0,21	0,45
keskiolut, anniskeluravintolat	0,18	—0,12	—0,03	0,03
keskiolut, keskioluen anniskelupaikat	0,00	0,40	0,01	0,41
olut yhteensä	0,36	0,34	0,19	0,89

Lähteet: Oy ALKO Ab:n kertomus 1969 ja 1974; Oy ALKO Ab:n vuosikirja 1974

että Ruotsissa tehtyjen ekonometristen analyysien mukaan keskiolut ei juuri ole vähentänyt väkeviin juomiin kohdistuvaa kysyntää (SOU 1972: 91, 99—100).

Toiselta puolen ei ole helppo osoittaa, että keskiolut olisi synnyttänyt uskulutusta, joka myöhemmin olisi ohjautunut väkeviin juomiin. Pikemmin näyttää siltä, että keskiolutreformin välittömät vaikutukset rajoittuvat avajaisvuoteen. Sen jälkeen kulutuksen lisäykseen lienevät vaikuttaneet muut tekijät kuin keskioluen jakelutapa sinänsä.

Koko vuoden 1969 reformin kerrannaisvaikutukset ovat kyllä saattaneet olla merkittäviä. Uusi lainsäädäntö merkitsi kulttuurista murrosta tai ainakin se vahvisti ja sinetöi sen lainvoimaiseksi.

Erityisesti keskioluen vapauttaminen vaikutti niihin mielikuviin, joita väestöllä on oluesta alkoholijuomana. Entinen III-olut ja arvostettu saunajuoma ei enää kelvannut elintasojuomaksi. Kehitystä voimisti vielä se, että A-olut ravintoloitsijoiden ja tarjoilijoiden innokkaalla avustuksella lopullisesti kukisti keskioluen ravintoloissa. Ei johtune pelkästään kansantulon kasvusta ja elintason noususta, että kukaan itseensä arvostava mies ei nykyään kehtaisi tarjota keskiolutta anoppilleen saati sitten remonttimiehille.

Keskioluen kulttuurisen kuvan rapistuminen on ollut niin rajua, että tätä nykyä Suomen muuten niin hintatietoinen alkoholikansa katsoo pelkän säädyllisyyden edellyttävän, että se juo vahvaa olutta suhteellisesti enemmän kuin pohjoismaiset veljeskansansa (Nordisk alkoholstatistik 1973). Itse asiassa Suomi on vahvan oluen suhteellisessa kulutuksessa Euroopan kärkimaita (Combined Statistics CBMC/EBIC 1972, 15). Silti itse tavara, puhdas alkoholi, on jatkuvasti käynyt kalliimmaksi A-olueissa kuin keskiolueissa.

Entä mitä voidaan sanoa alkoholikulttuurin sievistymisestä ja suomalaisen viinapään mannermaistumisesta? Perusteellisempi arvio on mahdollinen vasta sitten, kun vuonna 1976 toteutettavan juomistapatutkimuksen tuloksia voidaan verrata vuosien 1968—69 kulutustutkimuksen tietoihin. Arkihavainnot ja käytettävissä olevat hajatieidot viittaavat kuitenkin siihen, että alkoholin käytön alalla suomalaiset pitävät ihmeen sitkeästi kiinni

kulttuuriperinnöstään. Vailla oirearvoa ei ole esimerkiksi se seikka, että juopumuspidätykset ovat lähes kaksinkertaistuneet vuodesta 1968 vuoteen 1974. Edelleen lienee niin, että harvassa maassa humaltuminen asetetaan alkoholin käytön päämääräksi yhtä tietoisesti kuin Suomessa. Ja humalan saa tietysti sitä tehokkaammin, mitä väkevämpänä alkoholin sa nauttii. Helppoa ei ole suomalaisten tottumusten muuttaminen, sen osoittaa alkoholin kulutuksen rakenteen kehitys 70-luvulla.

Keskioluen vapauttaminen synnytti rynnäkön, joka hetkeksi teki Suomesta olutmaan. Kulutuksen lisäys 70-luvulla jakautuu kuitenkin jälleen eri juomaryhmien kesken varsin samankaltaiseksi kuin vuoden 1965 kokonaiskulutus:

	kulutus v. 1965		kulutuksen lisäys 1974/1969	
	1 puhdasta alkoholia henkeä kohti	%	1 puhdasta alkoholia henkeä kohti	%
väkevät juomat	1,39	59	1,32	59
viinit	0,38		0,41	
long drink -juomat	0,02		0,14	
olut	0,56		0,37	
miedot juomat	0,96	41	0,92	41
yhteensä	2,35	100	2,24	100

Kannattaa myös panna merkille, että vertailtavat lukusarjat ovat absoluuttisesti aivan samaa suuruusluokkaa.

Kuluvan vuoden hinnankorotusten jälkeen keskioluen kulutus on hieman alentunut. Myös viinien kulutus on ollut vähemmän päin. A-oluen, väkevien juomien ja erityisesti long drink -juomien kohdalla on sitä vastoin havaittavissa kasvupainetta.

Edellä esitetty yleinen luonnehdinta perustuu vain kulutusta kuvaavien lukusarjojen mekaaniseen lukemiseen. Mitään todellisia tietoja kulutusta ohjaavista prosesseista meillä ei ole käytettävissä. Näin ollen on tietysti mahdollista, että lähivuosina nimenomaan keskiolut taas rynnistää nousuun. Todennäköistä se ei kuitenkaan ole, varsinkaan jos hintasuhteet pysytetään suurin piirtein nykyisellään. Jos alkoholin kokonaiskulutusta ylipäätään lähdetään pilkkomaan osiin, vaka-

vin ja ajankohtaisin alkoholipoliittinen ongelma ei näyttäisi olevan keskiolut vaan väkevien juomien kulutuksen lisääntyminen.

KESKIOLUT JA ALKOHOLIHAITAT

Pelkät kulutusluvut eivät toki kerro kaikkea. Periaatteessa on mahdollista, että vaikka keskioluen kulutus ei olekaan lisääntynyt, sen aiheuttamat alkoholipoliittiset ongelmat ovat kärjistymässä. Näin saattaa olla, jos keskiolut helpon saatavuutensa vuoksi on erityisesti alkoholipoliittisten ongelmaryhmien käyttämä juoma.

Juopumuspidätykset ovat puutteistaan huolimatta herkin akuuttien alkoholihaittojen osoitin. Juopumuspidätysten määrä koko maassa on lisääntynyt 93 %:lla vuodesta 1968 vuoteen 1974. Kaupungeissa ja kauppaloissa kasvu on ollut 97 %.

Käytetyn juovutusjuoman mukaan eriteltyjä tietoja on saatavissa ainoastaan kaupungeista ja kauppaloista. Näiden tietojen mukaan oluen osuus kaikista pidätyksistä kyllä kasvoi 9 %:sta 14 %:iin vuodesta 1968 vuoteen 1969. Vuoteen 1974 ehdittäessä oluen osuus oli kuitenkin jo laskenut 8 %:iin.

Voimme kuvata tilannetta myös noudattamalla samaa ajattelutapaa kuin eritellessämme kulutuksen lisäyksen jakautumista eri juomalajien osalle. Tällöin juopumuspidätyksen lisäys kaupungeissa ja kauppaloissa, runsaat 124 000 pidätystä jakautuvat eri juomalajien kesken seuraavissa suhteissa:

	pidätysten lukumäärän muutos 1974/1968	osuus muutoksesta %
väkevät juomat	98 823	80
viinit	36 153	29
olut	8 857	7
juomayhdistelmät ja muut juomat	—19 541	—16
yhteensä	124 292	100

Ryhmä ”juomayhdistelmät ja muut juomat” vaikuttaa kokonaismuutokseen negatiivisesti ennen kaikkea sen vuoksi, että korvikkeaineiden ja myös juomayhdistelmien aiheuttamat pidätykset ovat vähentyneet rajusti. Tärkeintä on kuitenkin todeta, että oluen osuus akuuttien alkoholihaittojen lisääntymisessä ei ole järin suuri.

Vuodesta 1969 alkaen juovutusjuoman mukaan eriteltyt pidätystiedot on saatavissa erikseen A-oluesta ja keskioluesta. Seuraava asetelma osoittaa, että oluesta juopuneet ovat yhä suuremmassa määrin käyttäneet A-olutta; keskioluesta juopuneiden määrä on jopa vähenemässä:

juovutusjuoma	1969	1973	1974
A-olut	4 455	6 282	8 559
keskiolut	12 853	10 053	11 379

Jäljellä on vielä se mahdollisuus, että keskiolut aiheuttaa kärjistyneitä haittoja joissakin erityisolosuhteissa ja erityisryhmissä. Ruotsissa keskiolut on nimenomaan varhaisnuorison suosima juopottelujuoma ja sen käyttöön liittyy akuutteja järjestyshäiriöitä. Suomessakin on kyllä kannettu huolta nuorison keskioluen käytöstä. Mitään selvää näyttöä nuoriso-ongelmista ei kuitenkaan ole tarjottu. Helsingistä on viitteitä siitä, että viinit ja A-olut ovat tärkeimmällä sijalla nuorison juopottelussa (Ahlström-Laakso 1975).

On kyllä totta, että Suomessakin alkoholin käyttö aloitetaan yhä nuoremmalla iällä ja että tämä saattaa lisätä kunkin ikäluokan alkoholisoitumisriskiä. Tämä on kuitenkin pitkän tähtäyksen terveystieteellinen kysymys ja eri asia kuin se, että nuorison keskioluen käyttö aiheuttaisi näkyviä haittoja tässä ja nyt. Ei toki pidä vähätellä nuorten alkoholin käyttöön liittyviä akuutteja järjestyshäiriöitä, sen osoittavat jo havainnot tanssilavoilta ja juhlapaikoilta (Saraste 1973; Keski-Suomen lääninhallitus 1975). Keskioluen merkitys on kuitenkin käytettävissä olevien tietojen mukaan vähäinen.

Erikseen on syytä mainita, että Ruotsin Alkoholipoliittisen selvityskomitean ehdotukset on tähdätty hyvin valikoivasti kammitsemaan nimenomaan nuorison alkoholin käyttöä. Niinpä Ruotsin alkoholikomitea näkee keskioluen itsepalvelumyynnin lopettamisen ja sitä seuraavan tiukemman ikärajavälön ja keskioluen alkoholipitoisuuden alentamisen kahtena samaan nimenomaiseen päämäärään tähdättynä vaihtoehtona (SOU 1974: 91, 333—339). Suomessa näillä toimenpiteillä ei näytetä tähtäävän näin tarkoin määriteltyihin tavoitteisiin, vaan ehdotukset on mel-

ko suoraan lainattu ruotsalaisesta keskustelusta (Valtion raittius- ja alkoholiasiat neuvottelukunta 1975).

Vielä on mahdollista, että keskioluen vastainen mieliala ja yleissuostumusten peruuttamiset kuvastavat kärjistyneitä paikallisia ongelmia. Peruutuskuntien joukossa onkin eräitä (esim. Pertunmaa ja Tuusniemi), joissa keskioluen kulutus asukasta kohti oli selvästi maan keskitasoa suurempi ja joissa keskioluthaittojen vastaavasti voi kuvitella kärjistyneen.

Toinen ja suurempi ryhmä yleissuostumuksen peruuttaneita kuntia sijaitsee kuitenkin alueilla, joilla uskonnollisesti sävyttyneellä raittiushengellä on voimakkaat perinteet. Monissa näistä kunnista myös keskioluen kulutus on ollut vähäistä (esim. Alajärvi, Halsua, Nivala, Reisjärvi, Sievi ja Veteli).

Pienestä kulutuksesta huolimatta on tietysti mahdollista, että keskioluen käyttö on ollut erityisen näkyvää ja konflikteja synnyttävää niissä kunnissa, joissa se poikkeaa perinteisestä elämänmenosta ja joissa lisäksi ei ole tarjolla muita kaupallisia vapaa-ajan viettotapoja. Silti keskioluen aiheuttamat objektiiviset haitat tuskin ovat olleet kovin räikeitä näissä kunnissa. Siksi peruutuksia ei tule tarkastella pelkästään paikallisesti vaan oireina alkoholipoliittisen ilmaston kokonaismuutoksesta.

70-luvulla alkoholin kokonaiskulutus on kasvanut nopeasti ja odotettua kiivaammassa tahdissa. Myös rekisteröidyt alkoholihaitat ovat lisääntyneet. Samanaikaisesti kohentunut työllisyystilanne on imenyt alkoholisoitunutta marginaalityövoimaa tuotantoon, niin että alkoholihaitat ovat alkaneet tuntua elinkeinotoiminnassa. Kaikki nämä seikat ovat vaikuttaneet siihen, että alkoholipoliittinen kokonaisilmasto on tiukentunut.

Muuttuvassa tilanteessa reagoivat herkimmin ne kunnat, jotka vanhastaan ovat raittiusmielisiä, riippumatta siitä, ovatko ongelmat objektiivisesti katsottuna kärjistyneimpiä juuri siellä. Ja vaikka keskiolut on vain osa alkoholin kokonaiskulutusta, on luonnollista, että päähuomio kohdistetaan siihen alkoholilajiin, joka on helpoimmin saatavilla ja jonka kohdalla jakelujärjestelmän muutokset vuonna 1969 lisäksi olivat mullistavimmat.

50-luvulla ja osin 60-luvulla haitta-ajattelu oli korostuneesti juomalajikohtaista. Kulutus oli sen verran matalalla tasolla, että yhteen kertakäyttöön liittyvät järjestyshäiriöt ja väkivaltaisuudet olivat keskustelussa päällimmäisinä. Kun kulutustaso on nopeasti kohonnut, pitkäaikaisen alkoholin käytön krooniset terveysvaikutukset ovat tulleet yhä tärkeämmiksi (Bruun ym. 1975). Tällöin on opittu myös kiinnittämään päähuomio kulutuksen kokonaistason. Yhä laajemmalle on levinnyt katsomus, että alkoholihaittoja voidaan vain marginaalisesti säädellä kontrolloimalla jotakin tiettyä juomalajia tai jakelukanavaa.

Vaikka oluen osuus viime vuosien kulutuksen lisäyksestä on vähäinen ja vaikka korostamekin kokonaiskulutuksen merkitystä, ei silti pidä vähätellä olueen kohdistuvia erillistoimenpiteitä. Olutkin on osa kokonaiskulutusta ja kokonaiskulutukseen voidaan vaikuttaa myös rajoittamalla oluen kulutusta. Ei liioin ole syytä luulla, että oluen kulutuksen vähentäminen automaattisesti ohjaisi kulutusta toisiin, ehkä turmiollisempiin uumiin. Alkoholipoliittiset toimenpiteet eivät vain siirrä kulutusta lajista toiseen, ne voivat myös vaikuttaa kokonaiskulutukseen. Tämän osoittavat vuoden 1969 kokemukset ja ennen kaikkea oluen kulutuksen ennakoitua paljon suurempi ja kertailmiöksi jäänyt kasvu.

On kuitenkin pidettävä mielessä, että keran toteutetun toimenpiteen vaikutuksia ei voida kumota pelkästään sen peruuttamisella. Keskioluen vapaa kauppa on jo vakiinnuttanut tarpeita ja tottumuksia, jotka eivät häviä vaikka keskiolutlaki kumottaisiin. Kunkin toimenpidevaihtoehdon vaikutuksia on arvioitava tämän hetken tilanteen perusteella eikä sen mukaan, mitä muka olisi pitänyt tehdä tai jättää tekemättä edellisellä vuosikymmenellä.

TOIMENPIDEVAIHTOEHTOJA

Keskioluen vapaan kaupan lopettaminen

Päällimmäisenä olutkeskustelussa on ollut keskioluen vähittäismyynnin siirtäminen Alkon myymälöihin ja anniskelun ohjaaminen varsinaisiin ravintoloihin.

Useimmissa maaseutukunnissa keskioluen vapaan vähittäismyynnin kieltäminen kaven-
taisi varteenotettavasti alkoholin saatavuutta
ja saattaisi täten supistaa kokonaiskulutusta.

Keskioluen vähittäismyynnistä 60 % lan-
keaa kaupunkeihin ja kauppaloihin. Näissä
kunnissa keskioluen saatavuus vaikeutuisi,
mutta ei heikkenisi ratkaisevasti.

Alkon myymälöitä on tätä nykyä 132 kun-
nassa. Näillä paikkakunnilla keskioluen osta-
jat ohjautuisivat Alkon myymälöihin. Oletta-
kaamme, että vapaan vähittäiskaupan lopet-
taminen vähentäisi keskioluen menekkiä pe-
rästi puolella. Tämänkin, luultavasti epärealis-
tisen oletuksen varassa Alkon myymäläs-
tä ostetut olutpullot lisääntyisivät 85 miljo-
onasta 290 miljoonaan pulloon vuodessa. Näin
suurta pullomäärää ei nykyinen myymäläka-
pasiteetti kestäisi. Verkostoa olisi tihennettä-
vä ja tällöin myös muiden alkoholijuomien
saatavuus todennäköisesti kohentuisi. Keski-
oluen vetäminen Alkon myymälöihin saattai-
si myös kiihdyttää kulutuksen ohjautumista
A-olueen.

Keskioluen anniskelupaikkojen lopettami-
nen ei aiheuttaisi samanlaisia jakeluongelmia.
Keskiolubaarien ja varsinaisten anniskelura-
vintoloiden välinen kulttuurinen kynnyks
lie-
nee ainakin toistaiseksi siksi korkea, että suh-
teellisen pieni osa keskioluen baarikulutuk-
sesta kanavoituisi välittömästi ravintoloihin
ja A-olueen.

Keskioluen osuus elintarvikeliikkeiden lii-
kevaihdesta on noin 4 % (Kauppias 16—17/
1975). Osuus ei siis ole mullistavan suuri,
mutta ei toki vailla liiketaloudellista merki-
tystä.

Jos keskiolut siirretään Alkoon, vähittäis-
kauppa menettää oluesta saamansa palkkiot,
81 milj. markkaa vuonna 1974, josta maaseu-
dun osuus oli 33 milj. markkaa.

Erityisen tärkeä keskiolut on haja-asutus-
alueiden myymälöille ja lähimyymälöille, joi-
den kokonaisliikevaihto on supistumassa
muuttoliikkeen ja suurmyymälöiden kilpai-
lun vuoksi. Mainittakoon, että elinkeinohalli-
tus on vastikään teettänyt tutkimuksen, jossa
ehdotetaan täydentävien palveluiden liittä-
mistä haja-asutusalueiden pienmyymälöihin,
mm. lääkekaappia, polttoainemyyntiä, vakuu-
tuksien ja jopa alkoholin tilausten välitystä.

Erikseen on syytä mainita, että oluen vä-
hittäismyyntipalkkiota on viime vuosina nos-
tettu 10 pennistä pullolta vuonna 1969 20 pen-
niin vuonna 1975 ainakin osittain tulopoliit-
tisten ratkaisujen aiheuttamien palkkakus-
tannusten subventoimiseksi (HN 25. 7. 1968,
6 §; HN 4. 5. 1971, 3 §; HN 19. 1. 1972, 4 §;
Kauppias 16—17/1975).

Alkoholipoliittisesti on tietenkin ongelmal-
lista, jos osa elintarvikeliikkeistä asiakaskun-
nan kapeuden ja kireän kilpailun vuoksi py-
syy pystyssä vain keskioluen tuella. Silti on
realistista ennakoida, että nimenomaan maa-
seutua edustavat poliittiset ryhmät joutuvat
toden paikan tullen kahdesti miettimään, mi-
ten ne suhtautuvat vähittäiskaupan hätähuu-
toihin vapaan oluen puolesta.

Jakeluverkoston harventaminen

Keskioluen jakelupisteitä on Suomessa tätä
nykyä runsaasti ja jakelulupien myöntämis-
perusteet ovat väljät. Esimerkiksi Ruotsissa
oli vuonna 1972 yksi keskioluen vähittäis-
myyntipiste jokaista 560 asukasta kohden,
kun Suomessa oli yksi vähittäismyyntipiste
jokaista 330 asukasta kohden. Anniskelussa
vastaavat luvut olivat 1 740 ja 1 390 (Mäkelä
— Österberg 1975, 103).

Sopivien vähittäismyyntipisteiden karsin-
takriteerien löytäminen on vaikea tehtävä.
Keskiolut on siksi merkittävä tulonlähde ja
asiakkaiden houkutin, että pulmaksi nousee
yrittäjien tasavertainen kohtelu. Teoreetti-
sesti mielenkiintoinen, mutta käytännössä
tuskin toteuttamiskelpoinen ratkaisu olisi
keskioluen poistaminen itsepalvelumyymä-
löistä.

Keskioluen itsepalvelumyynnin kieltämi-
sen ajatus on syntynyt Ruotsissa. Ruotsissa
nuorison raju keskioluen käyttö on synnyt-
tänyt ongelmia ja ikärajoja on ollut vaikea
valvoa varsinkin itsepalvelumyynnissä. Tus-
kin Suomessakaan ikärajoja tunnontarkasti
noudatetaan, mutta toisaalta keskiolut ei näy-
tä Suomessa olevan nuorison ongelma. Näin
ollen itsepalvelumyynnin kieltämisen pääta-
voite, ikärajojen valvonnan tehostaminen, ei
ole Suomessa yhtä ajankohtainen kuin Ruot-
sissa.

Keskioluen anniskelupisteiden supistami-

sen kriteerit ovat jo helpommin löydettävissä: voidaan palata vuoden 1969 periaatteisiin. Tuolloin keskioluen anniskeluoikeutta ei myönnetty huoltoaseman yhteydessä toimivalle ravitsemisliikkeelle eikä sellaiselle ravitsemisliikkeelle, jossa ei ollut tosiasiallisesti tarjolla ruokaa. Edelleen keskioluen anniskelu junissa voitaisiin lopettaa.

Muut jakelua koskevat toimenpiteet

Keskioluen ikäraja (18 vuotta) on sama kuin ostettaessa Alkon myymälöistä vahvaa olutta ja mietoja viinejä. Näin ollen on tuskin järkevää korottaa yksinomaan keskioluen ikäraja.

Vaikka keskiolut on alkoholijuoma, sitä on saatavissa myös sellaisina päivinä ja aikoina, joina Alko on suljettuna. Keskioluen myyntiaikoja voitaisiin siis supistaa. Myös keskioluen anniskeluaikojen lyhentämistä on harkittava.

Myös voimassa olevien määräysten noudattamista koskevaa valvontaa voidaan tiukentaa. Ilmenneitä epäkohtia voitaisiin nykyistä useammin käyttää jakeluluvan peruuttamisen perusteina. Saattaisi myös olla paikallaan kehittää uusia valvontamekanismeja. Lähinnä voitaisiin tarkkailla anniskelupaikkojen liikevaihdon rakennetta.

Alkoholin velaksi myynnin kieltäminen on yksi keskustelussa esiin heitetty vaihtoehto. Tämähän on vanhastaan Suomessa noudatettu periaate. Sen soveltaminen myös keskiolueen epäilemättä korostaisi keskioluen luonnetta alkoholijuomana. Vähittäiskaupan työskentelyä keskioluen pakollinen käteiskauppa tuskin haittaisi. Asiakkaille siitä koituisi pienoista lisävaivaa, mutta se tuskin olisi kohtuutonta. Vakavampi pulma piilee siinä, että kiellon noudattamista saattaa olla vaikea valvoa.

Keskioluen alkoholipitoisuuden alentaminen

Alentamalla keskioluen alkoholipitoisuutta voitaisiin vaikeuttaa sen juopottelukäyttöä ja ehkä hillitä alkoholin kokonaiskulutusta.

Vuoden 1974 lopulla jättämässään mietinnössä (SOU 1974: 91, 339) Ruotsin Alkoholioliittinen selvityskomitea (APU) esittää,

että vapaasti kaupan pidettävän keskioluen alkoholipitoisuus alennettaisiin 3,6 painoprosentista 3,0 painoprosenttiin.

Ruotsin panimoteollisuus on vastustanut tätä ehdotusta väittämällä, että on teknisesti mahdotonta valmistaa kansan makutottumuksia vastaavaa olutta, jos alkoholipitoisuutta lasketaan. APU torjuu nämä huolet muun muassa vetoamalla siihen, että jo nykyisin on vaikeata erottaa miedon oluen (lättöl), keskioluen ja vahvan oluen makuvivahteita.

Tuotedifferentiaation periaatteiden mukaan on luonnollista, että panimot pyrkivät kärjistämään eri olutlaatuja makueroja. Tämä merkitsee muun muassa sitä, että korostetaan A-oluen ja keskioluen eroa. Tätä pyrkimystä ei ainakaan ole heikentänyt se, että keskioluen vapauttaminen erotti kummankin olutlajin jakelutiet toisistaan. Ravintolakulutuksen ohjaaminen melkein tyystin A-olueen on vielä vahvistanut keskioluen tavarakuvan eriytymistä.

Keskioluen alkoholipitoisuuden alentamista on syytä harkita. Samalla on huolehdittava siitä, että kulutus ei entistä enemmän ohjautu A-olueen.

A-oluen valmistuksen lopettaminen

A-oluen valmistus aloitettiin aikoinaan oluen sosiaalisen arvonannon lisäämiseksi. A-oluesta piti tulla todellinen "luxus-olut" (Simonen 1962, 276). Kehitys on vähitellen vienyt siihen, että vahvan oluen osuus oluen kulutuksesta on Suomessa poikkeuksellisen suuri. Seurauksena on ollut pyrkimyksiä tuoda markkinoille vielä A-oluttakin vahvempi juolaolut.

Kaikkein tehokkain ja yksinkertaisin keino oluen kulutuksen säätelyä näyttäisi olevan juuri vahvan oluen valmistuksen lopettaminen. Mitään teknistä haittaa tästä ei seuraisi. Alkon myymälöiden käsittelemä pulomäärä vähenisi päinvastoin huomattavasti. Keskiolut olisi edelleen vapaasti saatavilla, joten kysyntä tuskin kovin suurena määrinä ohjautuisi väkevämpiin juomiin.

Kantona kaskessa on kyllä Suomen kansaan pesiytynyt kuvitelma keskioluen arkisuudesta ja A-oluen hyvydestä. Jos kuitenkin vakavasti pyritään alkoholipoliittisiin

leikkauksiin, oluen makuvivahteisiin liittyvät todistelut on tuomittava vähemmän painaviksi kuin keskioluen vapaan jakelun lopettamiseen liittyvät vaikeudet. Olutkulttuurin nimiin vannovien lohdutukseksi portterin valmistus voitaisiin edelleen sallia.

Taloudellisten mekanismien säätely

Pitkällä tähtäyksellä on puututtava myös tuotantoa ja jakelua ohjaaviin taloudellisiin mekanismeihin.

Seuraavassa asetelmassa ilmoitetaan mallasjuomien ja virvoitusjuomien tuotanto miljoonina litroina eräinä vuosina:

	vahva olut	keski- olut	I-olut	talous- kalja	virvoi- tusjuo- mat
1952	—	29,3	59,7	18,2	41,0
1963	14,5	28,4	53,9	13,9	68,2
1974	71,9	182,8	13,3	1,6	210,8

Mallasjuomien tuotannon painopiste on siirtynyt väkeviin mallasjuomiin. Vaikka virvoitusjuomien tuotanto on kasvanut huomattavasti ja se lähes täydellisesti on siirtynyt panimoihin, oluen tuotanto on sittenkin panimoiden talouden perusta.

Oluen valmistaminen on sotien jälkeisenä aikana ollut panimoille turvallista ja kannattavaa toimintaa. Mietojen linja on taannut oluelle kasvavan menekin. Alko on ollut hyvä liikekumppani, joka on noudattanut tehtyjä sopimuksia ja maksanut ajallaan. Samaa eivät panimot voine sanoa kaikista elintarvikeliikkeistä. Virvoitusjuomien ja I veroluokan mallasjuoman hintasäännöstely on useammankin kerran saanut panimot uhkaamaan tuotannon lopettamisella (esim. Sauramo 1971); oluesta vastaavia uhkauksia ei ole tiedossa.

On pohdittava sellaisen korvausjärjestelmän aikaansaamista, joka kiihottaisi panimoita edistämään mietojen mallasjuomien kulutusta. On toki hieman nurinkurista, jos suomalaiset eivät juo maultaan erinomaista I-olutta sen vuoksi, että vahvempi olut on panimoille kannattavampaa kuin pilsneri. Samoin on arveluttavaa, jos A-oluen suuri kulu-

tusosuus selittyy sillä, että A-oluen tuotanto kannattaa paremmin kuin keskiolut.

Taloudelliset mekanismit ovat ilmeisesti ohjanneet ravintolakulutusta keskioluesta A-olueen ja I-oluen kulutusta keskiolueen vapaassa jakelussa (Kuusi 1970 b, 126; LTT 1970, 43—44; JK 4. 5. 1971, 2 §).

Vähittäiskaupan subventointi on ongelma sinänsä. Keskioluen käyttö vähittäiskaupan subventointiin ei kuitenkaan liene paras ratkaisu. Sitä vastaan puhuvat alkoholipoliittiset seikat. Lisäksi keskioluen kautta maksetut subventiomarkat ohjautuvat ensi sijassa jo muutoinkin hyvin menestyville supermarkeeteille ja alennushalleille (LTT 1970).

Mainonta luo myönteisiä mielikuvia oluesta. Mainonnan lopettaminen mahdollistaisi panimoille maksettavien korvausten alentamisen. Mikäli nämä varat siirrettäisiin Alkon oman kuluttajavalistuksen kautta lehdistölle, lehdet saisivat edelleen niin tärkeät ilmoitustulonsa; tiedotuksen suunta vain olisi toinen.

Panimoiden keskinäinen kilpailu on kilpailua olutmerkkien markkinaosuuksista. Tahdottiin tai ei, tämä kilpailu on omiaan luomaan myönteistä kuvaa itse oluesta. Merkkien välinen kilpailu voitaisiin poistaa siirtymällä kaikissa panimoissa yhden standardimerkin, Alkon keskioluen, tuottamiseen. Vallinnan vapauden takaamiseksi näitä standardioluita voisi olla useaa eri tyyppiä.

Keskioluen jakeluverkostot menevät tätä nykyä päällekkäin. Erityisesti myynti- ja jakelukustannukset ovat olleet ne kustannuserät, jotka ovat nousseet sen jälkeen, kun panimoiden välinen kilpailu 1960-luvun alussa pääsi valloilleen. Oluen jakelun ottaminen Alkon haltuun toisi ilmeisiä kansantaloudellisia säästöjä.

Keskusteluissa on myös vaadittu panimoiden valtiollistamista. Vuonna 1968 tämä olisi ollut monessa suhteessa harkinnan arvoinen toimenpide, sillä oluen kasvava menekki takasi panimoille hyvän tuoton. Aivan nurinkurista on kuitenkin lähteä lunastamaan panimoita sellaisessa vaiheessa, jossa ne jo ovat niittäneet kukoistuskautensa sadon ja jossa niiden kannattavuusnäkömät pikemmin ovat heikentymässä tiukentuvan alkoholipoliittikan vuoksi.

Keskioluen vapauttaminen ei tehnyt Suomesta pysyvästi olutmaata. Kulutuksen kasvu 70-luvulla jakautuu eri juomalajien kesken hyvin samalla tavoin kuin koko alkoholin kulutus vuonna 1965.

Tätä nykyä väkevien juomien ja A-oluen kulutuksen kasvu on polttavin alkoholipoliittinen ongelma ennen keskiolutta.

Olut on osa alkoholin kulutusta ja olutpolitiikkaa kiristämällä voidaan rajoittaa kokonaiskulutusta. Olutpolitiikan tiukentaminen vaatii kuitenkin koko alkoholipolitiikan tiukentamista. Muutoin alkoholin kysyntä saattaa ohjautua väkevämpiin juomiin.

Toimenpiteitä on harkittava tämänhetkisen tilanteen mukaan eikä sen mukaan, mitä muka olisi pitänyt tehdä tai jättää tekemättä kymmenen vuotta sitten. Malleja ei liioin voi mekaanisesti hakea Ruotsista.

Keskioluen vetäminen vapaasta kaupasta on teknisesti vaikeata ja sillä voi olla arvaamattomia kerrannaisvaikutuksia. Kunnalliset keskiolutkiellot tarjoavat joustavan tavan säädellä paikallisia ongelmia väestön katsumusten mukaan. Yksityiskohdissaan keskioluen jakelupolitiikkaa on syytä tiukentaa.

Tehokkain tarjolla oleva oluen kulutusta hillitsevä toimenpide on A-oluen valmistuksen lopettaminen.

E erityistä huomiota on kiinnitettävä oluen tuotantoa ja kauppaa ohjaileviin taloudellisiin mekanismeihin.

LÄHTEET

Sarjajulkaisut

Oy ALKO Ab:n hallintoneuvoston kertomukset alkoholiolojen kehityksestä vuosilta 1970—1974

Oy ALKO Ab:n kertomus 1968—1974

Oy ALKO Ab:n vuosikirja 1965, 1968 ja 1974

Oy ALKO Ab:n vähittäismyyntihinnastot no 62—69

Combined Statistics CBMC/EBIC 1972. Communauté de travail des brasseurs du Marche Commun (CBMC) and EFTA Brewing Industry Council (EBIC)

Nordisk Alkoholstatistikk 1973.

Muut julkaisut

Ahlström-Laakso, Salme: Changing drinking habits among Finnish youth. Reports from The Social Research Institute of Alcohol Studies no 81, 1975

Alkoholimainontatoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1974:114. Helsinki 1974

Bruun, Kerttu: Alkoholi: käyttö, vaikutukset ja kontrolli. Helsinki 1972

Bruun, Kerttu & Edwards, Griffith & Lumio, Martti & Mäkelä, Klaus & Pan, Lynn & Popham, Robert E. & Room, Robin & Schmidt, Wolfgang & Skog, Ole-Jørgen & Sulkunen, Pekka & Österberg, Esa: Alkoholipolitiikka — kansanterveydellinen näkökulma. Forssa 1975

Forsius, P. I.: Alkoholijuomien mainonta. Alkoholipolitiikka 36 (6), 285—286, 1971

Hakala, Juhani: Tehostettu keskiolutkaupan valvonta. Alkoholipolitiikka 40 (4), 153—154, 1975

Hallituksen esitys laiksi keskioluesta 83/1967

Keski-Suomen lääninhallitus, Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos. Raportti päihteiden käytöstä julkisissa huvitilaisuuksissa Keski-Suomen läänin alueella. 1975.

Kuusi, Pekka: Puhe eduskunnassa. Alkoholipolitiikka 33 (3), 127—132, 1968

Kuusi, Pekka: Alkoholioalojen kehityksestä. Alkoholipolitiikka 35 (1), 1—3, 1970. 1970 a

Kuusi, Pekka: Hidastuuko kulutuksen kasvu? Alkoholipolitiikka 35 (3), 125—127, 1970. 1970 b

Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos (LTT). Tutkimus keskioluen jakeluteiden rakenteesta ja myyntiehtoista sekä keskioluen myynnin vaikutuksesta elintarvikevähittäisliikkeiden kannattavuuteen. Helsinki 1970

Mäkelä, Klaus: Vapaa olut. Suomen Kuvalehti 42/1974

Mäkelä, Klaus — Österberg, Esa: Alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka Suomessa ja Ruotsissa vuosina 1951—1973 II. Alkoholipolitiikka 40 (3), 99—108, 1975

Punttila, L. A.: Puhe eduskunnassa. Alkoholipolitiikka 33 (3), 123—127, 1968

Saraste, Anna-Maija: Nuorten alkoholin-
käyttö tanssilavoilla. Alkoholipolitiikka 38
(6), 231—239, 1973

Sauramo, Pentti: Keskiolut ja panimoteol-
lisuus. Kansallis-Osake-Pankin kuukausikat-
saus 12/1968

Sauramo, Pentti: 5 suurinta panimoa kattaa
85 % markkinoista. Talouselämä 24/1971

Simonen, Seppo: Osakeyhtiö Mallasjuoma
1912—1962. Lahti 1962

SITRA: Tutkimus Suomen panimo- ja vir-
voitusjuomateollisuuden kansainvälisestä kil-
pailukyvästä. Sarja A no 8, Helsinki 1971

Statens offentliga utredningar 1972:91. Ef-
terfrågan på rusedrycker i Sverige. (En eko-
nometrisk undersökning av konsumtionens
utveckling efter motbokens avskaffande av
Bernhard Huitfeldt och Ulf Jorner.) Rapport
från alkoholpolitiska utredningen. Stockholm
1972

Statens offentliga utredningar 1974:91. Al-
koholpolitik. Del 2. Åtgärder. Betänkande av-
givet av alkoholpolitiska utredningen. Stock-
holm 1974

Tuominen, Eero — Bruun, Kettil: Vuosi

keskivahvaa olutta Ruotsissa I. Alkoholipoli-
tiikka 31 (5), 235—240, 1966

Valtion raittius- ja alkoholiasiain neuvotte-
lukunta. Ehdotus toimenpiteiksi alkoholijuo-
mien käytöstä aiheutuvien haittojen vähen-
tämiseksi. Helsinki 1975

Vähittäiskaupan kanta ajankohtaiseen ky-
symykseen. Kauppias 16—17/1975

Österberg, Esa: Alkon panimopolitiikka
vuosina 1948—1972. Alkoholipoliittisen tutki-
muslaitoksen tutkimusseloste no 79, 1974.
1974 a

Österberg, Esa: Oluen mainonta ja alko-
holimainontatoimikunnan mietintö. Alkoholipoli-
tiikka 39 (6), 224—233, 1974. 1974 b.

Muut lähteet

Kaspio, Allan: Olutpolitiikan tausta. Esitelmä
Kansan Raittiusliiton Olut- ja mainossemi-
naarissa 27. 9. 1975

Pöytäkirja Oy ALKO Ab:n hallintoneuvos-
ton (HN) kokouksista 25. 7. 1968, 21. 1. 1970,
4. 5. 1971 ja 19. 1. 1972

Pöytäkirja Oy ALKO Ab:n johtokunnan
(JK) kokouksesta 4. 5. 1971.